

RECENZJE

Stanisław Mordwa

Doran B.J., Burgess M.B., 2012, *Putting Fear of Crime on the Map. Investigating Perceptions of Crime Using Geographic Information Systems*, Springer, New York–Dordrecht–Heidelberg–London, ss. 283.

Współczesna geografia przestępczości zajmuje się już nie tylko przedstawianiem na mapach zróżnicowania przestrzennego przestępstw. Jest ona subdyscypliną zmierzającą do wyjaśniania fenomenu koncentrowania się przestępczości w niektórych przestrzeniach, określania sposobów monitorowania i kształtowania przestrzeni bezpiecznych, monitorowania zmian zachodzących w związku z przestępczością w sferze społecznej, a także przeciwdziałania niekorzystnym zmianom, związanym z brakiem poczucia bezpieczeństwa (Gregory i inni 2009). Poruszany w recenzowanej książce problem przedstawiania na mapach zagrożeń przestrzennych nie jest nowy, znany jest z publikacji powstających w nurcie psycho-kartografii (także psycho-kartografii przestępczości) nie tylko na gruncie geografii, ale także w badaniach socjologicznych, czy psychologicznych (Kitchin 1996; Bańka 2002; Hauziński 2003; Bell i inni 2004; Foland 2006). W recenzowanej publikacji przedstawiono sposób w jaki można kartować zagrożenia przy pomocy narzędzi GIS.

Książka Bruce'a Dorana i Melissy Burgess (reprezentujących Australian National University w Canberze) wpisuje się w niezwykle ważny nurt badań związanych z analizą zagrożeń związanych z przestępczością dotykając środowisk zamieszkania. Autorzy postawili przed sobą bardzo trudne i oryginalne zadanie wynikające z konieczności połączenia złożonej problematyki badań leżącej na pograniczu geografii behawioralnej i geografii humanistycznej z możliwościami (ale i ograniczeniami) jakie stwarzają techniki badań i wizualizacji oferowanymi przez Systemy Informacji Przestrzennej (GIS). Autorzy wychodzą tutaj z założenia, że skoro strach przed przestępczością respondenci mogą zobrazować przy pomocy map poznawczych (mentalnych), to można dalej poddawać je analizie z wykorzystaniem oprogramowania GIS-owego. Na kolejnych kartkach książki konsekwentnie starają się oni udowodnić, że zastosowanie analiz przestrzennych i „lokalizowanie strachu” przy pomocy map daje dodatkowe możliwości wyjaśniania i rozumienia tego zjawiska, lepsze niż uzyskane przy pomocy tradycyjnych metod statystycznych. Tak sformułowana teza znaj-

duje w omawianej książce swój wymiar teoretyczny, metodologiczny i praktyczny (dla polityki społecznej).

Na początku autorzy książki przedstawiają naturę strachu przed przestępczością na tle rozwoju badań naukowych z nim związanych oraz aktualne trendy badawcze w tym przedmiocie. W tej części podkreślane są paradoksy naukowe wynikające z analiz strachu i poczucia bezpieczeństwa, a które polegają na rozbieżnościach pojawiających się między oficjalnymi statystykami dotyczącymi przestępczości a strachem przed nią. W świetle tych rozbieżności strach przed przestępczością jawi się jako bardzo poważny problem społeczny wymagający rozpoznania nie tylko jako zjawisko będące skutkiem wynikającym z natężenia przestępczości, ale także jako samoistne zjawisko społeczne. Dlatego B. Doran i M. Burgess przeprowadzają teoretyczne rozważania na temat związków między nieporządkiem (w znaczeniu społecznym i przestrzennym), przestępczością i strachem przed nią. W różnych teoriach i hipotezach poszukują oni wpływu czynników indywidualnych (osobowościowych), ekonomicznych, społecznych i środowiskowych mających związek z zachowaniem mieszkańców będącym reakcją na brak poczucia bezpieczeństwa. Szczególną uwagę czytelnika autorzy kierują w stronę podważanej ostatnimi czasy teorii *wybitych szyb* Jamesa Wilsona i George'a Kellinga¹ oraz rozwijanych na jej bazie hipotez Wesleya Skogana (*disorder and decline*), znajdując jednocześnie argumenty na ich poparcie w wynikach prowadzonych przez siebie badań i rozwiązaniach praktycznych.

Wychodząc z przesłanek teoretycznych autorzy proponują rozwiązania metodologiczne, które są największym walorem tej książki. Punktem wyjścia w opisywanej przez B. Dorana i M. Burgess metodzie jest znalezienie przestrzennych odniesień różnych zachowań respondentów wynikających z odczuwanego przez nich strachu. Szczegółowe rozwiązania techniczne zostały przedstawione w książce na dwóch przykładach. Pierwszy dotyczył badań strachu przed przestępczością wyrażanego przez 234 robotników z przemysłowego miasta Wollongong (80 km na południe od Sydney), a drugi bazował na opiniach 381 respondentów z Kings Cross (dzielnica „czerwonych latarni” położona 2 km na wschód od CBD w Sydney). Badani mieli za zadanie wskazać na mapach miejsca, których unikali ze względu na wysokie zagrożenie takimi czynami jak rozbój, pobicie czy napad. Rejestrowane były także alternatywne wybory przestrzenne oraz zachowania obronne stosowane w środowiskach, w których odczuwane było wzmożone zagrożenie. Uzyskane indywidualne mapy poznawcze zostały zeskanowane, a następnie przy pomocy oprogramowania GIS, nałożone na siebie. W ten sposób badacze dokonali pozycjonowania miejsc, których

¹ Teoria ta w Europie znalazła wielu krytyków i nazwana została „transatlantyckim nieporozumieniem” (Błachut i inni 2007). Jednak jej praktyczny wymiar pod hasłem „zero tolerancji” przyniosło w Nowym Jorku wymierne korzyści na polu przeciwdziałania przestępczości (Zimring 2012).

respondenci unikają o różnych porach dnia podczas swoich typowych zachowań w przestrzeni. W celu zapewnienia wyższej jakości prowadzonych badań równolegle rejestrowano na analizowanych obszarach przypadki dokonywanych przestępstw i zakłóceń porządku. Miejsca ich koncentracji (tzw. *hot spoty* przestępczości) zostały skonfrontowane z mapą obrazującą zbiorcze (grupowe) poczucie strachu. Przedstawiony przez autorów sposób porównywania i łączenia wyników uzyskanych metodami jakościowymi i ilościowymi stanowi o sile zaproponowanej czasoprzestrzennej procedury metodologicznej.

Opis metody bazujący na konkretnych praktycznych badaniach doprowadził B. Dorana i M. Burgess do sformułowania w książce wielu stwierdzeń istotnych z poznawczego punktu widzenia. Zaobserwowano bowiem, że:

- strach przed przestępczością wykazuje zróżnicowanie przestrzenne, którego dodatkową zmienną jest czas. Nawet miejsca najbardziej zagrożone przestępczością odmiennie są percypowane o różnych porach w ciągu doby;

- zagrożenie odmiennymi typami przestępstw powoduje zróżnicowanie wykazywanych zachowań związanych z unikaniem niektórych obszarów i stosowaniem środków obronnych;

- *hot spoty* przestępczości pokrywają się z miejscami o znacznych dziennych przepływach ludności (główne arterie komunikacyjne), które paradoksalnie postrzegane są jako bezpieczne;

- te same sygnały środowiskowe oddziałujące w podobnych przestrzeniach i o tej samej porze dnia wywołują u jednych respondentów uczucie bezpieczeństwa, a u innych powodują stan zagrożenia.

Książka jest w efekcie również przykładem możliwości wykorzystania oprogramowania GIS dla wizualizacji tak specyficznych zjawisk jak postawy mieszkańców związane z brakiem poczucia bezpieczeństwa. Powstałe mapy mogą stanowić poważne narzędzie diagnostyczne pomocne w efektywnym kontrolowaniu poziomu natężenia przestępczości i w wypracowaniu skutecznych strategii przeciwdziałających pojawieniu się strachu.

Dylematem, którego nie rozwiązano w tej książce jest kwestia: na ile zbiorcze mapy zagrożeń rzeczywiście odzwierciedlają indywidualne postawy respondentów w tej kwestii. Innymi słowy: czy indywidualne wyobrażenia można dodawać, aby otrzymać konstrukt grupowy? W przypadku odpowiedzi twierdzącej pozostaje wątpliwość: czy na pewno może on odzwierciedlać całą złożoność indywidualnych wyobrażeń. Ale jest to problem teoretyczny skłaniający (do) dyskusji nie tylko na poziomie tej publikacji, ale wzbudzający wiele skrajnych poglądów na forum wielu dyscyplin naukowych. Tak czy inaczej narzędzia GIS opanowały współcześnie wiele dziedzin analizy przestrzennej, szczególnie wśród badaczy reprezentujących podejście ilościowe, a niniejsza publikacja wskazuje na możliwość ich wykorzystania również w badaniach problemów w swojej naturze jakościowych. I zdaniem recenzenta publikacja B. Dorana i M. Burgess jest z tego powodu pozycją wartościową.

LITERATURA

- Bańka A., 2002, *Spółeczna psychologia środowiskowa*, Scholar, Warszawa.
- Bell P.A., Greene T.C., Fisher J.D., Baum A., 2004, *Psychologia środowiskowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., 2007, *Kryminologia*, Arche, Gdańsk.
- Foland A., 2006, *Psychokartografia – metoda badania przestrzeni miejskiej* [w:] Duda T. (red.), *Dynamika przestrzeni miejskiej*, Wyd. Poznańskie, Poznań–Warszawa.
- Gregory D., Johnston R., Pratt G., Watts M., Whatmore A., 2009, *The Dictionary of Human Geography*, Wiley-Blackwell, Chichester.
- Hauziński A., 2003, *Mapy poznawcze środowiska zamieszkania zagrożonego przestępczością*, Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, Poznań.
- Kitchin R.M., 1996, *Methodological convergence in cognitive mapping research: investigating configurational knowledge*, "Journal of Environmental Psychology", vol. 16, nr 3.
- Zimring F.E., 2012, *The City that Became Safe. New York's Lessons for Urban Crime and its Control*, Oxford Univ. Press, Oxford, New York.

Dr Stanisław Mordwa

Katedra Gospodarki Przestrzennej i Planowania Przestrzennego
Wydział Nauk Geograficznych, Uniwersytet Łódzki